

Interview dr. L.E.M. Klinkers

gehouden op dinsdag 25 juli 2006

U heeft een eigen bestuurskundig adviesbureau. Wat voor instanties adviseert u op dit gebied?

Ik ben ambtenaar geweest voor een paar jaar, toen heeft men mij gevraagd weer terug te gaan naar de Universiteit van Utrecht waar ik rechten had gestudeerd om daar aan de juridische faculteit de bestuurskunde op te zetten. Dus het onderwijs en onderzoek van de bestuurskunde. Dat heb ik ruim tien jaar gedaan en begin jaren '80 ben ik met een eigen adviesbureau begonnen. Het is een bestuurskundig adviesbureau, Klinkers Public Policy Consultants. In de tijd dat ik aan de universiteit werkte heb ik een methodologie ontworpen over interactief beleid maken. Dat heette toen anders maar dat heet vandaag de dag interactief beleid maken: hoe betrek ik burgers bij het bestuur op een zodanige manier dat de kwaliteit van de politieke besluitvorming verbetert zonder dat de politieke verantwoordelijkheid verdwijnt.

Op basis van die methodologie ben ik gaan werken voor overheden, gemeenten, provincies, het rijk en ook in andere landen. Ik ben een organisatie van één persoon dus ik werk altijd met teams van opdrachtgevers. Ik stel dan teams samen om projecten mee te doen. Die leid ik op in die methodologie. Soms huur ik ook mensen in vanuit mijn netwerk omdat ze specifieke expertise hebben. Dan heb ik teams van vijf tot tien mensen. De projecten duren een half tot drie jaar. Ze vinden plaats in allerlei landen: Thailand, Indonesië, Nederland, Portugal. Ik zwervde de hele wereld over al doe ik het nu wat kalm aan. Mijn bestuurskundige advisering is niet inhoudelijk. Dat wil zeggen: ik ben geen ruimtelijk specialist of onderwijsspecialist. Ik kom wel in al die beleidssectoren met mijn methodologie omdat die beleidssectoren hun problemen hebben en zeggen: 'Dat kun jij met jouw methodologie oplossen.'

Zijn er landen waar u het democratisch systeem beter in elkaar vindt zitten?

Eén van de dingen die ik in al die jaren heb geleerd, is de relativiteit van de vergelijkbaarheid. Het maakt niet uit in welk land je komt, als je met ambtenaren te maken hebt dan ben je in vijf minuten on speaking terms omdat ze altijd overal dezelfde problemen hebben. Dat werkt goed en makkelijk. Wat je uiteindelijk kunt als adviseur hangt heel veel af van culturele mogelijkheden of beperkingen. Als je in Indonesië werkt, dan kun je geen millimeter vooruitkomen zonder heel zwaar steekpenningen op of onder tafel te leggen. Dat is niet te doen. Het is uitgesloten om daar een stap te zetten zonder dat er heel zwaar betaald wordt. In Thailand daarentegen moet je vooral niet met steekpenningen beginnen. Ze zijn daar hartstikke slim en heel snel. Ze gaan nog sneller dan jij bij wijze van spreken. Maar dan moet je wel weten met welke omgangsvormen je bepaalde dingen wel of niet voor elkaar kunt krijgen. Dat zijn duidelijk culturele componenten die een rol spelen. In Suriname is het ook weer heel anders. In Nederland ook weer. Kortom: het is niet vergelijkbaar. Het ene land is democratischer dan het andere maar voor het werk wat ik doe, maakt het in principe helemaal niets uit of het nu een dictatuur is, een communistisch systeem of een democratie.

Liggen er bepaalde denkers ten grondslag aan het systeem dat u in Utrecht heeft ontwikkeld?

Het ontwerpen van deze methodologie is gebaseerd op jarenlang bestuderen van boeken uit nogal wat verschillende wetenschappen. Daar heb ik net die elementen uitgehaald die samen weer een nieuwe wetenschap, als je dat een wetenschap wilt noemen, of methodologie gecomponeerd hebben. Dus het komt deels uit het juridische maar ook uit causaliteitsleer, cybernetica, organisatiekunde, managementtheorieën, politieke wetenschap, systeemtheorie, filosofie en religie. Dat heb ik jarenlang allemaal bestudeerd. Ik heb veel rondgekeken en daar heb ik die elementen uit geplukt waarvan ik zeg: 'dat hoort bij elkaar'. En dat vormt dan tezamen een nieuw systeem van denken. Er zijn natuurlijk heel wat denkers die daaraan ten grondslag liggen. Door die denker heb ik me laten leiden of voeden.

Als ik bijvoorbeeld Habermas noem. Hoe hij over participatie denkt, daar zit misschien wel veel van in uw methodologie?

Habermas, Luhman en Weber, daar heb ik eigenlijk nooit diepgaand naar gekeken. Op een gegeven moment gaat me dat net iets te ver. Ik heb me altijd geconcentreerd op het vinden van een wetenschappelijk fundament voor mijn methode. Om het vervolgens in hoge mate praktisch toepasbaar te maken. Dus ik houd wel van 'reine Theorie' maar op een gegeven moment zeg ik bij Habermas: 'Nou ja, het is mooi hoor maar ik sla nu eens een paar bladzijden over, het wordt mij nu een beetje te ingewikkeld.'

Er zijn ook anderen die ik gebruik. Maar wat ik doe is voornamelijk toegepaste wetenschap waarbij ik nooit uit het oog verlies dat het wetenschappelijk moet zijn. Het moet bewijsbaar, verifieerbaar of verklaarbaar zijn. Ik moet het op een basis kunnen terugvoeren. Ik ben indertijd betrokken geweest bij de oprichting van de Vereniging voor Bestuurskunde. Ik was in 1972 één van de oprichters en in het eerste bestuur was ik als vice-voorzitter mede belast met de portefeuille om het bestuurskundig onderwijs in Nederland te bevorderen aan universiteiten en hbo-instellingen. Dan kom je uiteraard in aanraking met de vraag: wat is bestuurskunde? En wat is bestuurskundig onderwijs en onderzoek? Is daar een zuiver wetenschappelijke benadering voor denkbaar of moet je per se kiezen voor een praktische toepasbaarheid? Dat soort vraagstukken zijn allemaal aan de orde geweest en daar heb ik zo de nodige boekjes over geschreven. Maar dat ligt nu wel achter mij.

Binnen de Nationale conventie past u deze theorie wel ruimschoots toe, lijkt me.

Alles wat ik in dertig jaar geleerd heb, kan ik in de Nationale conventie kwijt. Of het er uitkomt is vers twee.

Vindt u het idee van de Nationale conventie al beter dan dat van een staatscommissie?

Eerlijk gezegd hebben ze het wel eens over het verschil met een staatscommissie maar ik weet niet wat het verschil zou kunnen zijn. Ik vraag dat wel eens aan deze of gene maar niemand kan mij dat vertellen. Ik heb wel een aantal malen de stelling betrokken: 'wat gaan wij nu eigenlijk maken? Wanneer kunnen wij tegen elkaar zeggen dat we een verstandig product hebben gemaakt?' En dan geef ik het antwoord zelf door te zeggen dat het rapport van de Nationale conventie er zo uit moet zien dat iedereen zegt: 'Een andere club in Nederland had dit niet kunnen schrijven.' Maar als wij een rapport maken dat door de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid of de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling of het Sociaal Cultureel Planbureau of door een paar loslopende hoogleraren op de opiniepagina van de *Volkscrant* geschreven had kunnen zijn, dan hebben wij gefaald. Daarmee is nog niet gezegd wat je dan wel moet opschrijven maar ik probeer duidelijk te maken dat als wij een rapport afschieten waarvan een dag na de presentatie in de kranten staat dat ook al die anderen het hadden kunnen zeggen of al eerder hebben gezegd, dan hebben wij zwaar gefaald. Want waar ben je dan mee bezig geweest?

Maar toch zal het dan moeilijk zijn omdat op allerlei gebieden die jullie bespreken in het verleden al veel gezegd is.

Ja maar we hebben één voordeel ten opzichte van elk ander adviesorgaan en dat is dat onze opdracht breed is. Het gaat niet alleen over de grondwet maar ook over Europa en ook over de Trias politica en ook over burgers en parlement. Dat doet niet iedereen. Maar voor mij zit het vooral in de diepgaandheid, in de durf om een paar zaken goed bij de kladden te nemen.

De tijd is toch kort...

Ja, eind augustus moeten we nagenoeg klaar zijn. Ik vind dat wel een nadeel. De meesten vinden het een voordeel maar ik niet. Als we twee jaar gehad hadden dan hadden we de werkwijze heel anders kunnen doen. Achteraf zal blijken of het wel of niet nuttig of volledig is geweest in zo'n korte periode.

Grijpen de verschillende onderwerpen/werkgroepen voldoende in elkaar of zijn het uiteindelijk allemaal losse deeltjes?

De werkgroepen zijn natuurlijk na een paar maanden opgeheven nadat ze hun product hadden afgeleverd. Die onderwerpen bestaan nog wel en die worden wel een beetje door elkaar geweven. In de

verschillende hoofdstukken zie je dat terug. We hebben te weinig tijd gehad om ze een aanvulling op elkaar te laten zijn. We hebben er ook geen tijd voor genomen om de relaties tussen de verschillende deelproducten te onderzoeken. Wij hebben in onze groep wel voorstellen gedaan die te maken hebben met de grondwet. Maar de mensen van de werkgroep grondwet hebben nooit grondig kennis kunnen nemen van die voorstellen. Wat dat betreft is er misschien te weinig discussie geweest door tijdgebrek en de manier van organiseren.

Wat is uw ideaal voor de relatie overheid versus burger?

Dat hangt af van twee aspecten. Ik ga altijd uit van het feit dat een representatieve democratie de enige vorm is waarmee je een land kunt besturen. Het is denkbaar in theorie het komt ook in de praktijk voor, om zonder enige vertegenwoordiging met elkaar zaken te doen. Maar dan kom je al meteen in stammen in het Amazonegebied uit en dan moet je dus naar tribes in Papua Nieuw-Guinea of het Amazonegebied, waar je met elkaar op heel kleine schaal iedere dag alles kunt bespreken en daarnaast toch in je levensonderhoud kunt voorzien.

In een samenleving met enige complexiteit moet je naar een vorm van een vertegenwoordigend systeem. Dat is de representatieve democratie. Die moet aan de ene kant goed in elkaar zitten. Je moet goed kijken naar het bouwen ervan. Je ziet een aantal ideeën voor voorwaarden aan een goede institutie terug in mijn stuk. Maar er is een tweede aspect en dat is de kwaliteit van de mensen die erin zitten. Je kunt het nog zo goed in elkaar hebben zitten, maar als je mensen niet goed zijn, als je slechte kwaliteit hebt, dan zakt het in elkaar. Maar omgekeerd; als je het slecht structureert, maar je hebt goede kwaliteit, dan kun je het heel lang volhouden. Dus het zijn altijd de mensen die het doen en niet de structuur. Je hebt het wel allebei nodig: de kwaliteit van de personen in de instituties. Die instituties moeten van zichzelf ook goede instituties zijn.

Dan de verhouding naar burgers. De burgers zijn de kiezers. We hebben dus een representatieve democratie. Maar daarmee is de kous niet af. Dat betekent dat je als representant altijd je oren en je ogen open moet houden voor wat er leeft, en speelt, en wat er gebeurt. Je mag nooit het contact met de basis van de samenleving verliezen. Dan rijst de vraag: hoe houd je dat contact en hoe organiseer je dat contact. Dat kun je enerzijds doen door vormen van directe democratie te initiëren. Dan praat je over referenda of de gekozen burgemeester en andere van zulk soort dingen. Je zegt dan: 'Ik zit met iets en wilt u daar als burger een uitspraak over doen. En wat u zegt als burgers, daar houden wij ons als representanten aan.'

Dat is een mogelijkheid en anderzijds is er een andere mogelijkheid waarbij je niet je eigen beslissingsbevoegdheid uit handen geeft via directe democratie, maar waarbij je zegt: 'Ik ben verantwoordelijk maar ga toch met jou praten want ik wil weten wat er speelt. Soms zal ik niet met je praten om de simpele reden dat ik ben gekozen en ik word geacht het te weten. En zelfs als ik het anders denk te weten dan jij, dan nog interesseert het me niet wat jij zegt want als ik vind op grond van mijn verantwoordelijkheid dat we links af moeten gaan, zal ik niet met jou praten. Het zij zo. Je moet er maar op vertrouwen dat ik goed doe wat ik doe.' Maar er zijn ook vaak omstandigheden dat je als bestuur, als overheid niet weet welke weg gegaan moet worden. Dan ga je met de burger praten En dan komen we in een veelheid van weer nieuwe mogelijkheden om betrekkingen met burgers te onderhouden.

De oudste en de slechtste, de meest misbruikte ook, is inspraak. Want dan weet je al lang wat je wilt. Je gaat alleen nog een keer zeggen: 'Zeg maar wat jij wilt.' En dan zeg je daarna: 'Maar wat jij wilt dat kan helemaal niet joh. Daar hebben we geen tijd voor en geen geld voor en het is veel te moeilijk.' En dan ga je ruzie krijgen met elkaar. Bijna altijd ontaardt inspraak in ruzie. En dan zeggen de burgers: 'Je vroeg het me toch, waarom doe je er dan niets mee? Vraag het dan niet aan me. Kom niet nog een keer langs bij mij.'

De andere kant, en vooral daarin zit ik al dertig jaar, dat is wat tegenwoordig interactief beleid maken heet. Je zegt: 'Ik heb een probleem als overheid. Dat probleem gaat jou als burger aan. Ik heb geen idee of ik links of rechts af moet. Daarom ga ik het met jou bespreken, maar ook met hem en met hem en met hem.' Dus je gaat een representatieve groep op basis van kwaliteit samenstellen in plaats van op kwantiteit. Je

zegt: 'Vertel het me maar.' Dat is een bepaald procédé, een manier van werken, met burgers van onderop en van buiten naar binnen. Waarbij je burgers hartgrondig bij de politieke besluitvorming betreft en je nooit je eigen politieke verantwoordelijkheid afgeeft. Die verantwoordelijkheid houdt je.

En als we het nu eens van de kant van de burger bekijken. Welke houding moet die innemen om op een goede manier in een democratische samenleving te staan?

Dan kom je in een veel principiëlere discussie. Wat ik net zei heeft wel aspecten van principes maar is vooral een verstandige manier van 'weten wat je wel en niet moet doen'. En als je dat niet goed weet, dan gaat het fout. Hier ligt de vraag achter: hoe moet een burger zich jegens een staat, jegens een overheid opstellen. Daarin opgesloten zit al de vraag: mag je dat aan die burger vragen, want je vraagt al aan hem om één keer in de zoveel jaar een stem uit te brengen. Hierover bestaan drie opvattingen.

De burger kan zeggen: 'Moet je goed luisteren, ik heb jullie toch gekozen, doe het nou maar. En val me niet lastig want ik moet nog werken, mijn kinderen verzorgen en ik heb nog zoveel andere dingen aan mijn hoofd. Vraag niet aan mij hoe het moet want daar waren jullie toch voor met al je ambtenaren en je adviseurs en je instellingen en je geld? Je vraagt niet alleen aan mij om een stem uit te brengen, maar je vraagt ook nog belasting. Ik betaal er ook nog voor. Dus waar haal je het recht vandaan om aan mij te vragen me er nog eens een keer tegen aan te bemoeien.' Dat is een standpunt. Mijs inziens is het een heel legitiem standpunt.

De tweede opvatting is dat er altijd burgers zijn die zeggen: 'Het kan wel zijn dat ik mijn stem heb uitgebracht en het kan wel zijn dat ik belasting betaal, maar ik ga niet zomaar akkoord met alles wat jullie beslissen. En zijn momenten waarop je aan mij moet vragen: wat vind je? Bijvoorbeeld als er iets in mijn achtertuin moet gebeuren. Moet er dwars door mijn tuin een snelweg lopen of een vliegveld komen? Daar wens ik bij betrokken te worden. Het is niet zo dat alles wat u doet, zomaar goed gedaan is.' Dat is ook een standpunt

En dan is er een derde standpunt. Dat is heel principieel. Dat is het standpunt van de republikeinse burger. De burger die zijn eigen verantwoordelijkheid heeft jegens de overheid. De burger aan wie de staat kan vragen: 'U bent 18? Dan gaat u twee jaar sociale dienstplicht vervullen. Vindt u het dat niet leuk? Nou jammer, toch gaat u dat doen.' De burger aan wie gevraagd kan worden: 'Doet u dit en laat u dat.' De burger die zijn eigen verantwoordelijkheid heeft en die jegens de samenleving moet inlossen. Dat is een heel principieel standpunt. Dan heb je dus een burgerschap als een ambt.

Minstens die drie verschillende standpunten kun je er op loslaten. Waarschijnlijk deel ik ze alledrie. Er zijn momenten waarop ik denk: 'Ik moet om elf uur rustig naar bed kunnen gaan in de veronderstelling, dat als er ergens wordt ingebroken, dat er politie is die daarvoor zorgt. Als ik daar ook nog voor moet gaan zorgen, geef mij dan mijn belastinggeld maar terug. Dat is één. Daarnaast zijn er dingen waarvan ik denk: 'Ik laat niet alles passeren, ik wil wel ergens bij betrokken worden.' Dus ik wil een actieve opstelling van de overheid om met mij contact te zoeken, om mij te consulteren over mijn opvattingen. En daarnaast voel ik het wel degelijk ook als mens zo dat je burgerschap hebt als publiek ambt. Dat is dan vooral omdat ik er ook erg op betrokken ben. Maar als iemand tegen mij zegt: 'Ik wil met niets en niemand te maken hebben: ik betaal mijn belasting en ik ga één keer in de zoveel tijd naar de stembus, en daarna wil ik er niks van horen', dan kan ik daar ook inkomen.

In uw voorstudie krijg ik soms het idee dat bij het burgerperspectief vooral gaat om het vergemakkelijken van dingetjes en regeltjes waardoor de burger beter tot zijn recht komt. Er wordt misschien wat weinig van de burger zelf gevraagd.

Dat is de derde van die drie standpunten. Burgerschap als publiek ambt. Dat is een heel principiële stellingname die met name vertegenwoordigd wordt door Tjeenk Willink. Die wil ik ook wel onderschrijven. Maar dan zeg je dus heel duidelijk tegen die burger: 'Jij betaalt belasting maar daarmee is de kous niet af. Je hebt meer.' 'Maar ik ben ook nog mantelzorger', zegt die burger. 'Nee, dat is niet genoeg. Er is meer.'

Dan zal de burger zichzelf wellicht niet zien als klant maar ook als volwaardig deelnemer.

Ik wens überhaupt de burger nooit als klant te zien maar dat is even vers twee. Ik hoor bij de mensen die zeggen de overheid is geen bedrijf, de ambtenaren zijn geen werknemers en de burger is geen klant. Heel principieel gaat het erom dat de burger dan meer verantwoordelijkheden heeft dan alleen die ik net noemde. Het is moeilijk om dat in te vullen. Wat valt daar dan onder? Moet je dan nog verder gaan dan waarden en normen, dus je netjes gedragen en andere mensen aanspreken op netjes gedrag? Het is gewoon een terrein wat heel moeilijk in exploratie te nemen is.

Het eerste aspect, het voor de burger makkelijker maken, daar kan ik dagen lang over praten. Het tart iedere beschrijving hoe het de burger moeilijk wordt gemaakt om in deze samenleving te leven. Maar dat heeft alles te maken met regeltjes en voorschriften en lasten enzovoorts. Dat moet met negentig procent worden afgebouwd. Ik ben met andere woorden degene die zegt (dat staat ook ergens in die stukken): 'Als de overheid het lief heeft om tegen een burger te zeggen dat hij zijn eigen verantwoordelijkheid moet nemen, dan is het eerste wat die overheid moet doen: opdonderen op dat terrein waar die burger dan die verantwoordelijkheid moet nemen.' Wegwezen, oprotzooien. Je kunt niet die ruimte bezetten als overheid en tegen die burger zeggen: 'Jij moet die ruimte ook nog maar eens bezetten.' Dat kan niet. Dus ruimte creëren. Dat betekent terugtrekken. Maar terugtrekken, men vergelijkt dat met Hitler en met Napoleon. Die overheid heeft zich in dertig jaar tijd een terrein eigen gemaakt dat het terrein van die overheid niet is. Naar mijn mening moet de overheid echt ver terug.

Zoals het nu is, is deelname aan de democratie voor de burger dus bijna onmogelijk?

Ja, dat vind ik wel. Als je de beleidsmachine, de regelmachine voor negentig procent afschaft, dan komt er ruimte en dan kun je tegen die burger zeggen: 'Moet je eens luisteren, ik wil dat je me komt helpen.' Je moet eerst gaten trekken en ruimte creëren. Dan pas kun je aan de burger vragen: 'Stap in die ruimte.'

Dus initiatieven van burgerparticipatie komen in de huidige vorm helemaal niet tot hun recht?

Als je eerst zelf alles regelt, wat moet de burger dan nog doen? Dan moet je opdonderen. Nederland is allang af maar is nog niet vol, daar moet men eens over nadenken.

En met interactief beleid vraag je met name de tweede positie van de burger?

Nee, bij interactief beleid maken ga je heel diep en heel ver. Er wordt tegenwoordig ontzettend veel over geschreven, maar er is heel weinig echt wetenschappelijke kennis en praktische ervaring mee. Er is een hoop beunhazerij in dat veld. Als je het goed doet bij interactief beleid maken, (de grondslagen daarvan heb ik in mijn boeken neergezet) dan begin je met nul. Je hebt als overheid een probleem en je zeg tegen mensen: 'Jongens ik heb een probleem en ik weet niet wat ik ermee moet. Ik heb nog niks bedacht. Ik heb het probleem niet uitgevogeld niet geanalyseerd, ik heb nog geen oplossingen voor de zaak. We zitten met iets en dat gaat u aan'. En dan krijg je dus dat je mensen zes vragen moet stellen, en dat het er vooral om gaat dat je eerst een goede omgevingsanalyse maakt. Dat is de essentie van het verhaal. De vraag is natuurlijk: met wie ga ik praten; met de buurvrouw, met mijn tante, met de schoolmeester? Je kiest een juiste groep en als die groep gesproken heeft, dan is er niemand meer in Nederland die daar nog iets aan toe kan voegen wat ook door die ander is gezegd. Dat is mijn vak.

U vindt dat politici te weinig op deze manier werken? Zij zullen vaak niet anders kunnen dan al vanuit een bepaalde ideologie naar een standpunt kijken...

Ik praat altijd over politici als gekozen volksvertegenwoordigers. Hoe die zich opstellen jegens burgers dat is niet zomaar te omschrijven. Er zijn mensen bij die met liefde elke kans pakken om met burgers contact te hebben, te voelen en te proeven wat er zich afspeelt in de samenleving. Volksvertegenwoordigers die dag en nacht bereid zijn om problemen van burgers aan te horen. Zoals een predikant of een priester of een sociaal werker dat ook wel doet. Ze zijn bereid om dossiers die moeilijk liggen mee te helpen openen en op te lossen. Dat type volksvertegenwoordiger bestaat, op alle niveaus.

Er zijn ook politici die precies het tegenovergestelde doen, die zijn deskundig in iets en hebben absoluut

geen zin in gezeur met burgers aan hun hoofd, over lantarenpalen die scheef staan en stoeptegels die verkeerd liggen. Die zijn gewoon deskundig en vanuit die deskundigheid zouden ze eigenlijk liever wethouder of minister zijn. Dat zijn van die medebestuurders. Die zijn ook politici. Maar ze staan met de rug naar de samenleving. Daar kun je niets aan doen. Behalve dan dat wij nu proberen in de Nationale conventie, op voortel van mij, om de Kamer een slag van 180 graden te laten maken.

U wilt dus een veel scherpere scheiding tussen regering en Kamer?

O ja. Totaal uit elkaar rukken die twee. Zodat de representatieve taak en ook de controlerende taak weer opnieuw in ere kan worden hersteld.

Hoe ziet u dit verder voor zich? Bijvoorbeeld in de formatieprocedure?

Hoe je met een formatie om moet gaan, hangt af van de institutie die je kiest. Daar zijn we nu in het eerste concept eindrapport van de Nationale conventie mee bezig. Laten we even uitgaan van mijn standpunt, een standpunt dat gedeeld wordt door een aantal mensen in de conventie. We zeggen dan: het parlement en de regering zijn te veel verstrengeld geraakt. En het belangrijkste aspect daarvan is dat het parlement steeds met het gezicht naar de regering staat en met de rug naar de samenleving. Het parlement, het legislatief heeft de uitvoerende macht, de regering in zichzelf opgezogen. Er is geen enkel onderscheid meer tussen een parlementariër en een minster. Dat krioelt allemaal door elkaar heen.

Dat moet je uit elkaar rukken. 'Daarvoor', zeg ik, 'heb je twee zeer krachtige instrumenten nodig.' Het ene is: het afbouwen van de vaste commissies in de Tweede Kamer en het introduceren van themacommissies. Dan ruk je ze uit elkaar en dan draait die Tweede Kamer naar de samenleving toe. Maar aan de andere kant moet je ook wat doen. En het krachtigste wat je daar kunt bedenken is de gekozen minister president. Dan krijgt de regering een eigen democratische legitimatie.

Als je vanuit dat punt verdergaat, de gekozen minister president, dan is een formatieprocedure annex een regeerakkoord totaal anders. Dat gaat dan heel anders lopen dan wanneer je naar een iets mindere formule gaat. Namelijk: we gaan wel die themacommissies invoeren, de Kamer draaien, maar we gaan geen minster president kiezen. We geven hem alleen wat meer bevoegdheden: agenderingsbevoegdheid, aanwijzingsbevoegdheid, en bevoegdheden om een eigen ploeg samen te stellen. Dan krijg je dus een formatieprocedure waarbij je andere trucs gaat uithalen. Maar wie ga je dan laten formeren? De potentiële minister-president? Of iemand anders? En met wie sluit die persoon dan een regeerakkoord? Met de fractievoorzitters? Of met zijn eigen ploeg die hij heeft samengesteld?

Met andere woorden: ik doe geen uitspraak over formatie en regeerakkoord omdat dat een gevolg is van het model dat je kiest. Ik kies dus liefst voor het meest vergaande model en dan zien we wel. Ik ga het ook niet allemaal uitwerken tot in detail. Als de vraag om nadere uitwerking op tafel komt, als men wil weten welke effecten er kunnen zijn, zeg ik: 'Toen Thorbecke in 1848 het huidige systeem bedacht, heeft hij dat ook niet tot in de laatste consequenties doorgerekend. "Die heeft gewoon gezegd: pak hem beet, zo gaan we het doen." '

Wil je dus echt iets bereiken, een kloof dichten en burgers en overheid dichter bij elkaar brengen, dan zul je het systeem wel op bepaalde punten moeten aanpassen?

Ja, dan komen we weer bij die twee punten. Je moet altijd twee dingen doen. Je moet naar de instituties kijken, de structurele kant, en naar de kwaliteitskant. En je kunt nog zo veel aan de structuurkant doen maar als je een stelletje mensen hebt die het niet goed doen, dan komt er niets van. De geloofwaardigheid van de overheid wordt in belangrijke mate bepaald door wat ze uitstraalt op radio en televisie. Dat is de kwaliteit voor negentig procent.

Het is hetzelfde als wanneer je een tv gaat kopen. Het gaat dan om de uitstraling. Je gaat naar een winkel en je ziet er twintig op een rij. Die hebben allemaal hetzelfde beeld, het zelfde programma aan staan. De ene is rood en de andere is blauw, de één is scherper de ander wat waziger. Wat het uitstraalt, daar koop je het voor. Je gaat je niet afvragen hoe dat ding georganiseerd is. Of dat hij in Appingendam is gemaakt

of in Taiwan. Dus die structuren die er achter zitten, dat interesseert je niet en dat hoeft een burger ook niet te interesseren in principe. Je moet wel zorgen dat je productieproces goed in elkaar steekt.

Maar de houding van mensen is misschien juist wel het moeilijkste om te veranderen.

Ja de houding wel ja. En nu is een van de theses in mijn stuk dat de houding, de politieke cultuur, zo rot is als een mispel. En nu die zo rot is als die is, kun je die niet meer veranderen dan alleen door ook de structuur te veranderen. Ik ben binnen de Nationale conventie de protagonist van de themacommissie, dat heb ik geïnitieerd en men vindt dat schitterend en heeft dat overgenomen. Maar men neemt niet een aantal andere aanbevelingen over waarvan ik vind dat als je die er niet bij doet, dan moet je die themacommissies vooral niet doen. Bij die andere aanbevelingen hoort de gekozen minister president, maar daar hoort vooral ook bij, een kleinere Kamer. Ik wil van 150 naar 100 Kamerleden. En als je toch nog een paar vaste commissies laat bestaan en 150 kamerleden, dan blijf je die detaillisten houden die toch met elkaar de commissies induiken. Dan krijg je een grote puinhoop. Daar wil ik niet verantwoordelijk voor zijn. Dat is het grote probleem dat zich gaat openbaren in de Nationale conventie. Die twee stappen: de gekozen minister president aan de ene kant en het verkleinen van de Tweede Kamer aan de andere kant.

Is dat voor u zo'n probleem dat Kamerleden zich op details bezighouden?

Ja, dat is het grootste probleem. Dat is het allesomvattende probleem.

Want daar mogen ze zich eigenlijk niet mee bezighouden?

Nee, dan zijn ze bezig met regeren. Ze moeten het volk vertegenwoordigen. Ze moeten hun taak doen, het volk vertegenwoordigen.

Maar zelf zullen ze het idee hebben dat ze dat zo op de beste manier doen...

Ja, maar met bijvoorbeeld veel Kamervragen willen ze alleen compenseren dat ze het volk nooit zien. Dat zijn aberraties van het systeem. Er zitten gewoon de verkeerde mensen. Die mensen op zich zijn niet fout. Dat wil zeggen, het zijn op zichzelf allemaal heel fijne mensen: ze zijn correct en eerlijk en rechtschapen en hardwerkend enzovoorts. Maar als collectief doen ze niet waar ze voor gekozen zijn. Ze zijn allemaal bezig met hun eigen agenda. En ze draven voortdurend achter de agenda van de regering aan. Dat mag niet.

Wilt u alleen dat kamerleden zich minder op detail bezighouden of wilt u ook minder partijen in de Kamer?

Nee hoor, het aantal partijen interesseert me niet. Ik zou niet snel een kiesdrempel willen invoeren. Maar als iemand zegt: 'Dat moet je doen', dan denk ik, nou ja dat moet dan maar. Daar heb ik geen echt uitgesproken opvattingen over. Het gaat uitsluitend over een Kamer met zodanige mensen dat die absoluut walgen en van zichzelf overgeven als ze in details terechtkomen. Zulke lui moet je hebben.

En nu zitten er lui die alleen maar details voeren. Alleen maar! En dat is een zichzelf versterkend proces. Ik beschrijf dat als symmetische processen in de bestuurskunde. Met positieve feedback en negatieve feedback. Als je eenmaal een betekenisvolle mate van detaillisme hebt, dan versterkt het zichzelf. Dat is als een sneeuwbal die van een helling afrolt, die wordt en sneller en dikker.

U verklaart het wantrouwen van de burger onder andere vanuit de jaren '60, enzovoorts. Denkt u dat dat vertrouwen überhaupt ooit wel eens terugkomt zoals het er toen was?

Dat zal voor honderd procent afhangen van een charismatische aanpak. Kwaliteit dus. Mensen hebben vertrouwen in een persoon, de instituties daarachter die moeten gewoon waardig en netjes zijn.

Werving en selectie voor de samenstelling van het parlement speelt hierin een belangrijke rol?

Ja, dat is de crux van het verhaal, als je werkt met 150 of met 100 kamerleden, of je werkt met vaste commissies waar je detaillisten voor nodig hebt tegenover themacommissies waar je generalisten voor nodig hebt, dat betekent dat de werving en selectie totaal anders in elkaar steekt. Dat is een verschil van dag en nacht.

Ik heb toch nog wel mijn twijfels daarover. Bijvoorbeeld politieke partijen werken al zo lang op een manier en zullen dat misschien wel nooit aanpassen.

Twijfels heb ik ook zat. Of politieke partijen dat aankunnen en die slag maken dat weet ik ook niet. Maar als je zorgt dat institutioneel die voorwaarden worden gecreëerd dan zullen ze vroeg of laat de slag moeten maken. Daarom is het zo belangrijk dat je de goede instituties creëert. Maar moet je daar een burger mee lastig vallen? Wat kan een burger dat nou werkelijk schelen of er vaste commissies of themacommissies zijn? Als je dat zo vraagt aan de burger dan zegt hij: 'Ik betaal ervoor dus het zaakje moet maar goed marcheren.' Als ik een televisie koop dan moet dat ding het doen als ik hem op het stroomnet aansluit. Doet hij het niet dan krijg ik mijn geld terug.

Nu hebben we het tot nu toe over de rol van kamerleden. Als we kijken naar de regering. Wat vindt u dan van de houding die zij inneemt richting burgers?

Die heeft geen schijn, geen flauw benul van wat burgers zijn. Ze praten natuurlijk bij de slager wel eens met een buurman enzo maar ze weten niet wat burgers zijn. In mijn boeken beschrijf ik met veel voorbeelden dat men in een schijnwereld leeft. Men weet niet wat er werkelijk leeft in deze samenleving. Het is echt een schijnwereld.

Dus de gekozen volksvertegenwoordigers hebben het niet, de regering heeft het niet. Veel ambtenaren hebben het ook niet?

Ja, maar goed: rijksambtenaren, de rijksadministratie en de regering staan in principe ook heel ver van de samenleving. Maar ze bemoeien zich wel met elk detail in de samenleving. En dat gaat dus fout. Gemeenten worden opgeknoopt aan een veelheid van beleid en regels die niet uitvoerbaar en niet handhaafbaar zijn.

Staan ambtenaren nooit dicht bij de samenleving?

Je staat mijns inziens pas dicht bij de samenleving als je regelmatig contact hebt met de mensen die op het grondvlak van de samenleving de belangrijkste eerstelijnsfuncties uitoefenen: medici, verpleegsters, brandweers, politieagenten, onderwijzers, vuilnisophalers, milieuagenten. Dat soort lui: makelaars, accountants, boekhouders. Die lui weten wat er leeft in de samenleving en hoe de komst van nieuw beleid en nieuwe regels impact heeft op het gedrag van mensen en op hun eigen onmogelijkheden om daar nog wat mee te doen.

Ik zou wel eens een zaal van 1000 van dat soort mensen bij elkaar willen zetten. Dan gooi je even twee, drie vragen erin en dan ga je luisteren. En dan hoor je wat er speelt en wat beleid veroorzaakt. Wat nieuwe accountantsregels betekenen en wat het nieuwe zorgsysteem betekent. En wat allemaal nog meer. Een samenleving op het grondvlak is er op gemeentelijk niveau van wijk en buurt en straat. Men is niet meer in staat om dat allemaal te absorberen. En degenen die dat zouden kunnen articuleren die worden niet gehoord.

Met name op het onderwijsgebied komt dat nu naar boven. Tien jaar geleden schreef ik al dat het Ministerie van Onderwijs voor negentig procent naar huis gestuurd zou moeten worden. Alleen de salarisadministratie zouden ze moeten handhaven. Tegen al die ambtenaren moet je zeggen: 'Ga naar huis en kom nooit meer terug. Tot je vijfenzestigste word je gewoon doorbetaald. Maar kom niet meer naar kantoor. Want wat jullie doen, je maakt alles kapot.' Dat komt nu naar boven drijven. Leo Prick heeft daar een fantastisch boek over geschreven. Het onderwijssysteem is helemaal kapot gedraaid. Van de ene stelselwijziging op de andere. En jaren geleden kon de leerkracht je al vertellen: 'Jongens dit kan zo niet.' Er werd gewoon niet geluisterd. Dat is het probleem. Daarom is er die schijnwereld. Die ivoren toren is

vooral een schijnwereld in Den Haag. Men stampt met beleid en denkt dat het dan vanzelf gaat. Maar dan gaat het juist kapot.

'Binnen de Nationale conventie wordt de gekozen minister president een probleem', zei u zojuist...

Zo ver durft men niet te gaan. Het is nu één van de alternatieven. Het wordt niet onverkort opgenomen in het eindrapport. Ik stel nu voor om dat wel voor te stellen, de verst gaande optie te nemen: de minister president kiezen. Als u dat niet wilt, opdrachtgever, dan hebt u die en die minder sterke alternatieven. Nu is het omgekeerd, ze kiezen voor een minder sterk alternatief en zeggen: 'Maar u mag ook voor een sterker of nog sterker alternatief kiezen.' Dat vind ik een verkeerde manier van redeneren. Bovendien wil ik volgen wat ze in de Tweede Kamer bij wetsvoorstellen doen met amendementen. Dan wordt eerst over het verst gaande amendement gestemd. Die metafoor wil ik er nog in hebben. Als je voorstellen doet, dan moet je altijd het verst gaande voorstel voorop laten gaan.

Maar er zijn nu eenmaal in deze samenleving mensen die het te ver vinden gaan om een minister president te kiezen. Er is in de conventie ook een aantal staatsrechtgeleerden die zich alleen met de grondwet bezighouden. Die hebben geen flauw benul van de relatie regering en parlement. Ik merk wel dat de laatste maand een aantal leden van de Nationale conventie opgeschoven is. Dat zeggen ze ook hardop. Nu ze de stellingen zien en met name de argumentatie achter die stellingen, schuiven ze wel een heel eind op. Het verraste mij dat überhaupt de mogelijkheid van het verkiezen van een minister president in het eerste concept eindrapport stond. Dat is ook het resultaat van de manier waarop we te werk gaan, door middel van veel discussie en dergelijke.

Wat is voor u de rol van belangenorganisaties? Zou die groter moeten zijn? Zouden zij het op bepaalde punten meer voor het zeggen moeten krijgen?

Dat is een gevaarlijk punt. Dat is een beladen onderwerp vanuit het corporatisme dat de Duitsers hier hebben ingevoerd. Dat je instanties die wel een maatschappelijke basis hebben maar geen verkiezing kennen, bevoegdheden in het publieke domein geeft. Dat is voor mij een zeer riskant onderwerp. Ik denk dat ik daar niet voor ben. De ANWB vertegenwoordigt drie tot vier miljoen mensen. Zou je die twee zetels in de Kamer willen geven?

Niet in de Tweede Kamer maar in een Derde Kamer? Zoals de SER?

De Eerste Kamer zou je dan inrichten voor maatschappelijke belangengroepen? Dat durf ik niet aan. Liever verkiezingen. In Duitsland heb je getrapte verkiezingen dat zou kunnen. Maar ik denk dat je het niet moet doen.

Vanwege de macht die zulke groepen dan krijgen?

Ja. Dan gaat het alleen nog maar om macht. Dan gaat het om invloed uitoefenen op basis van omvang van stemmen en van een grote bek hebben. Ik denk dat het mechanisme van verkiezingen met al z'n gebreken toch het meest zuivere begin is geweest. Geen corporatisme wat mij betreft.